

BÖLGESEL SORUNLARIN ÇÖZÜMÜNDE ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN ROLLERİ

ÖZET

Uluslararası örgütlerin sorunlara yaklaşımları her şeyden önce etkin, yapıcı ve rasyonel olmalıdır. Bu nedenle uluslararası örgütlerin, sorunların çözümünde önceliği barışçıl stratejilere vermeleri gerekmektedir. Örgütlerin ikna kapasiteleri ve güvenilirlikleri, sorunlar karşısındaki etkinliklerini doğrudan etkilemektedir. Anlaşmazlıklar karşısında yeni öneriler geliştirilmeli ve taraflar arasında uzlaştırıcı roller oynanabilmelidir. Devletler ise gerektiğinde bölgesel ve uluslararası örgütlerle işbirliğini sürdürmelidirler. Böylece uygun koşullarda kapsamlı, adil ve kalıcı barışların tesisi sağlanabilir.

ABSTRACT

The Roles of International Organizations on the Solution of Regional Issues

First of all, international organizations' approaches must be effective, constructive and rational against to issues. For this reason such organizations must prioritize to peaceful strategies. International organizations' persuasion capacities, confidences directly influence of their efficiency against to issues. At the same time, they should play mediator role by enhancement new suggestions. States should collaborate with regional and international organizations when necessary. Thus they could provide for comprehensive, just and lasting solutions under the favourable conditions.

Giriş

Uluslararası örgütleri devletlerarasındaki işbirliğini ve dayanışmayı somutlaştıran bir yapı olarak tanımlamak mümkündür. Söz konusu yapı, bağımsız organlar aracılığıyla ortak çıkarların oluşturulması, oluşturulan bu çıkarların korunması ve devam ettirilmesi için egemen devletlerin oluşturduğu işbirliğini öngörür.¹ Daha geniş bir ifade ile devletleri birbirleriyle ittifaklar oluşturmaya iten nedenleri şu şekilde sıralamak mümkündür: Ortak amaçlar, devletlerin öz kaynaklarının ve kapasitelerinin söz konusu ortak amaçlara tek başlarına ulaşmada yetersiz olması, maliyetleri azaltma, amaca ulaşmada süreyi kısaltma, politikalarına meşruiyet sağlama, sorumluluğu diğer devletlerle paylaşma, etki ve denetim imkânlarını artırma.²

Başlangıçta belirli ya da sınırlı amaçlarla oluşturulan bir örgütün işlevlerinin zamanla uluslararası ve bölgesel konjonktürle de yakından ilgili olarak genişlemesi muhtemeldir. Macerasına 1951 yılında Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) olarak başlayan, Roma Antlaşmaları ile AET ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun (EURATOM) kurulmasıyla üçlü bir yapıya kavuşan, 1965 tarihli Füzyon Antlaşması ile tek çatı altında toplanan ve

Maastricht Antlaşması ile de AB adını alan örgüt, bu konuda bilinen örneklerin başında gelmektedir.

Devletler tarafından oluşturulmuş uluslararası bir örgüt, buna karşın bağımsız bir hukuki kişiliğe sahiptir. Tarihte oluşturulan ilk uluslararası örgütlere bakıldığında bunların daha çok ulaşım ve teknik alanlara yönelik olduğu görülmektedir. 1815 Viyana Kongresi ile oluşturulan ve Ren Nehri üzerindeki ulaşımın düzenlenmesi amacını taşıyan "Uluslararası Akarsular Komisyonu" bunun ilk örneğini oluşturmaktadır.

20. yüzyıla gelindiğinde yaşanan iki büyük Dünya Savaşı daha önce olmadığı kadar ciddi güvenlik kaygılarını beraberinde getirirken, gerek kazanan taraflara gerekse kaybedenlere yüklemiş olduğu ağır maliyetler, yeni bir güvenlik sistemine ihtiyacı ortaya çıkarmıştır.

1. Dünya Savaşı'nın ardından oluşturulan, ortak bir güvenlik sistemi kurmak ve savaşı engellemek amacını taşıyan Milletler Cemiyeti, Misak hükümlerini yerine getirebilecek yetkili organlarının bulunmaması, geniş bir katılımın olmaması³ sistemdeki karmaşanın sürmesi ve 2. Dünya Savaşı'nın engellenememesi dolayısıyla başarısız olmuştur.

*TASAM Küresel ve Bölgesel Güç Merkezleri Çalışma Grubu Uzman Yardımcısı

¹ Esat Çam, Siyaset Bilimine Giriş, 7. baskı, İstanbul: Der Yayınları, 2000, s.279

² Faruk Sönmezoğlu, Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi, 2. baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000, s.309 ve 310

³ Almanya, İtalya, SSCB, Japonya ve diğer birçok ülke çeşitli nedenlerle örgütten ayrılmışlardır.

“Yeniden inşa” sürecinde bir hayal kırıklığı olarak da adlandırılan Milletler Cemiyeti, bir başka ifade ile “liberal ilkelere dayanan uluslararası sistemin restorasyonu hedefini yansıtırsa da, uluslararası sistemin yeniden yapılanma sürecinde olduğu gerçeğini yansıtmadığından, tarihteki yerini başarısız bir girişim olarak almıştır.”⁴

2. Dünya Savaşı sonrası oluşturulan ve günümüzde sıkça tartışmalara konu olan BM ise üyelik açısından dünya devletlerinin tamamına yakını bünyesinde bulunan evrensel bir kuruluştur.

22 Mart 1945 tarihinde kurulan Arap Birliği, 30 Nisan 1948 tarihli Amerikan Devletleri Örgütü (OAS), 1949 tarihli Avrupa Konseyi ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), 1954’de oluşturulan Batı Avrupa Birliği (BAB), 1955 tarihli Varşova Paktı ise bölgesel nitelikli uluslararası örgütlerin ilk örneklerindedirler.

Uluslararası bölgesel örgütlere uluslararası barış ve güvenliğin korunmasıyla ilgili olarak BM Antlaşması’nın 52. maddesinde yer verilmektedir.⁵ Bölgesel oluşumlar, daha çok güvenlik alanında BM’ye yardımcı olmak, örgütün yoğunluğunu azaltmak ve bir takım eksiklikleri gidermek amaçlarına yönelik olmakla birlikte, bu durum BM Antlaşması’nın 8. bölümündeki düzenlemelerde açıkça görülmektedir.

“Güvenlik paylaşılabılır ancak emanet edilemez bir olgudur.”⁶ Dolayısıyla devletlerin ortak bir örgütte yer almaları, taraflar arasındaki rekabeti tümüyle ortadan kaldırmaktadır. NATO üyesi Türkiye ile Yunanistan’ın Kıbrıs ve Ege sorunları nedeniyle çoğu kez çatışmanın eşğine gelmeleri bunun açık bir örneğidir. Buradaki belirleyici faktörler, ulusal çıkarların niteliği ve arabulucuların oynadığı roller olmaktadır. Var olan sorunun, yaşamsal çıkarlarla özdeşleştirilmesi sorunun çözümünü ya da çözümsüzlüğünü doğrudan etkilemektedir.

Uluslararası sistemde yer alan devletlerin dış politikaları açısından uluslararası örgütler başlıca iki farklı konumda bulunabilmektedirler. İlk olarak, devletlerin dış politikalarını gerçekleştirebilmelerinde birer araç olarak bu tür örgütlerden söz etmek mümkündür. Özellikle büyük güçlerin, söz konusu örgütleri çoğu zaman kendi dış politikaları doğrultularında siyasi bir etki aracı olarak kullandıkları görülmektedir. BM ve NATO bu konuda örnek verilebilecek örgütlerin başında gelmektedir. Bazı durumlarda ise uluslararası sistemin özelliklerini yansıtan birimler, bazı durumlarda da uluslararası sistem içerisinde yer alan belirli ölçülerde otonom aktörler olarak, devletlerin dış politikaları üzerinde doğrudan etkide bulunabilmektedirler.

Uluslararası ve bölgesel nitelikteki örgütlerin Soğuk Savaş ile sonrası dönemde çatışma çözümü konusundaki yaklaşımlarında da bir takım farklılıklar gözlemlemek mümkündür.

Soğuk Savaş döneminde ideolojik kutuplaşmanın etkisi önemli bir rol oynarken, Soğuk Savaş sonrası dönemde ise sistemdeki değişimle birlikte çıkarların farklılaşmasıyla söz konusu aktörlerin sorunlara yaklaşımları daha karmaşık bir hal almıştır. Bunun neticesinde ülkeler, yer aldıkları blokların çıkarlarından ziyade yeni dönemde kendi ulusal çıkarlarını daha fazla gözetmeye başlamışlardır. Dolayısıyla “mevcut uluslararası sistem ve buna bağlı olarak bölgesel konjonktür, devletlerin ve örgütlerin sorunlara yaklaşımlarına doğrudan etki etmektedir” şeklinde bir tespit yapılabilir.

Soğuk Savaş sonrası devletlerin çıkarlarının farklılaşması sonucu karmaşık karşılıklı bağımlılığın daha fazla ön plana çıkması kaçınılmaz olmuştur. Bazı örgütlerde büyük güçlerin etkin ve belirleyici konumları daha ciddi biçimde sorgulanırken, bazı devletler de büyük güçlerin kendi üzerlerindeki denetimlerini aşarak ortadan kaldırma amacı doğrultusunda çeşitli arayışlara yönelmişlerdir.⁷ “Yüce menfaatler ilkesi” doğrultusunda herhangi bir örgüte üye olan ülkenin, örgütün çıkarları ile kendi ulusal çıkarlarının çelişmesi durumunda doğal olarak kendi ulusal çıkarlarına öncelik vermesi ve tercihini bu yönde yapması, söz konusu örgüt içinde farklılaşmaları da beraberinde getiren önemli bir unsur olmaktadır. Dolayısıyla bir takım önemli sorunlar karşısında örgütün yeterince etkin olamaması mümkündür. Bir başka deyişle devletler üstü bir otoritenin bulunmaması, uluslararası alanda küresel bir güvenlik sisteminden söz etmeyi zorlaştırmaktadır.

Uluslararası kuruluşlar ve uluslararası hukuk, güvenliğin sağlanmasında son derece gerekli oluşumlardır. Uluslararası güvenlik sisteminde eksikliklerin açıkça görülmesi durumunda devletlerin davranışlarını sınırlayacak kuralların bulunmaması şüphesiz daha da kaotik bir ortamın oluşmasına zemin hazırlayacaktır. Bu nedenle, günümüzdeki etkinlikleri, sorunlar karşısında izledikleri ya da izleyemedikleri politikaları nedeniyle sıkça tartışmalara konu olan uluslararası örgütler, her şeye rağmen uluslararası sistemin önemli bir parçasıdır.

BM ve Çatışma Çözümü

Milletler Cemiyeti’nin başarısızlığa uğramasının ardından sürekli ve yaygın bir güvenlik sistemi arayışlarının sonucunda 26 Haziran 1945’te imzalanan Birleşmiş Milletler Şartı’nın 24 Ekim 1945 tarihinde yürürlüğe girmesiyle birlikte BM örgütü kurulmuştur.

Birleşmiş Milletler Şartı’nın 1. maddesine göre örgütün başlıca amaçlarını, barışa yönelik tehditlerin önlenmesi, ortadan kaldırılması ve saldırı eylemi ya da barışın bozulmasının engellenmesi için etkin önlemlerin alınması; barışın bozulmasına neden olabilecek uluslararası uyuşmazlıkların adalet ve uluslararası hukuk ilkelerine

⁴ Popüler Tarih, Eylül 2005, sayı 61, s.30

⁵ Thema Larousse, Tematik Ansiklopedi, s.368

⁶ Beril Dedeoğlu, Uluslararası Güvenlik ve Strateji, İstanbul: Der’in Yayınları, 2003, s. 55

⁷ Ufuk Tepebaşı’nın “ Soğuk Savaş ve 11 Eylül Sonrası Uluslararası Sistemdeki Değişimin Güvenlik Algılamalarına Etkisi ve Türkiye” adlı makalesi, www. tasam.org, Haziran 2006, s.4

uygun olarak barışçı yollarla çözümünün sağlanması; insan haklarına, temel hak ve özgürlüklere saygıyı geliştirmek için işbirliğinin sağlanması şeklinde özetlemek mümkündür.⁸

BM Şartı'nın 2. maddesine göre ise söz konusu amaçlara ulaşılması için gözetilecek ilkelere yer verilmektedir. Buna göre örgüt, tüm üyelerin eşit egemenliği üzerine kurulmuş olup, üyelerin uluslararası ilişkilerinde kuvvet kullanmaktan ve BM'nin aleyhinde yaptırım uygulanması kararı aldığı devlete yardım etmekten kaçınmaları gerekmektedir.⁹

2.maddenin 7. fıkrası gereğince ise BM Şartı'nın hiçbir hükmü, BM'nin özünde devletlerin ulusal yetkilerine giren konulara karışmasına izin vermemekte ya da üyelerin bu nitelikteki konuları söz konusu Şart'a göre çözmelerini zorunlu kılmamaktadır. Ancak bu ilke Şart'ın 7. bölümüne göre zorlayıcı önlemlerin uygulanmasına da hâl getirmemektedir.¹⁰

BM sistemi, uluslararası barış ve güvenliğin korunması açısından birincil sorumluluğu Güvenlik Konseyi'ne vermekte, Şart'ın 6. ve 7. bölümlerinde yer alan maddeler bunu açıkça gözler önüne sermektedir. BM'nin barış operasyonlarından da sorumlu olan organ, Güvenlik Konseyi'dir. Dolayısıyla BM'ye uluslararası alanda saygınlık kazandıran ya da kaybettiren bu organ olmaktadır.

BM'nin yürütme organı niteliğindeki organı olan Güvenlik Konseyi, çatışma çözümü konusunda barışçı ve zorlayıcı önlemler olmak üzere başlıca iki tür yetkiye sahip olmakla birlikte, Güvenlik Konseyi'ne gelen meseleler de usule ve esasa ilişkin meseleler olmak üzere iki türdür.

Kuruluş Antlaşması'nın 27. maddesinin 2. fıkrasına göre usule ilişkin meselelerde kararlar herhangi 9 üyenin olumlu oyuyla alınırken, esasa ilişkin meselelerde kararların alımı ise 27. maddenin 3. fıkrasına göre 5 daimi üyenin herhangi birisinin vetosu olmamak koşuluyla 9 oyla alınmaktadır.¹¹ Daimi üyelerden herhangi birisinin oylamaya katılmaması ya da çekimser kalması veto anlamına gelmemektedir. Bu tür meselelerde daimi üyeler çekimser kalma hakkının verilmesinin nedeni, karar alımını kolaylaştırmaktır.

Meselenin usule mi, esasa mı ilişkin olduğuna ise karar verme yetkisi Genel Sekreter'dedir. Ancak Genel Sekreter'in bu sorumluluğu almak istememesi durumunda yalnızca Güvenlik Konseyi üyelerinin katılımıyla bir oylama gerçekleştirilir. Daimi üyelerden en az birinin meseleyi veto etmesi durumunda söz konusu meselenin esasa ilişkin olduğuna karar verilir. Aynı devletin 2. yani esasa ilişkin oylamada da meseleyi veto etmesi durumuna "çifte veto mekanizması" adı verilir.

Güvenlik Konseyi'nin sahip olduğu yetki türlerinden barışçı önlemler ya da bir başka ifadeyle "uyuşmazlıkların barışçı yollardan çözülmesi" ile ilgili hükümler kuruluş antlaşmasının 6. bölümünde yer almaktadır.

33. maddenin 1 fıkrasında uluslararası barış ve güvenliği tehdit edebilecek nitelikte uyuşmazlıklara taraf olanların sorunlarını her şeyden önce barışçı yollarla kendi aralarında çözmeleri gerektiğine vurgu yapılmaktadır.¹²

Barış ve güvenliği tehdit edebilecek nitelikteki olayları saptama yetkisinin Güvenlik Konseyi'nde olduğuna ise 34. maddede yer verilmektedir.¹³

Güvenlik Konseyi, 36. ve 37. maddelere göre uyuşmazlık durumunda taraflara barışçı çözüm yolları tavsiye edebilmektedir. Konsey, bunu yaparken hukuki nitelik taşıyan uyuşmazlıkların Divan'a götürülmesi konusunda da çaba harcamaktadır.¹⁴

Kuruluş antlaşmasının 7. bölümü ise Güvenlik Konseyi'nin "barışın tehdidi, bozulması ve saldırma eylemi halinde" bu durumu ortadan kaldırmak için başvurabileceği zorlayıcı önlemlerle ilgilidir.

39. maddeye göre, Güvenlik Konseyi'nin "tavsiye niteliğinde" bir "ambargo kararı" alması mümkündür.¹⁵

40. madde ise taraflar arasında ateşkesin sağlanması ve silahlı kuvvetlerin geri çekilmesi gibi bazı geçici önlemlerin alınmasını içermektedir.¹⁶

41. madde ekonomik ambargo, haberleşme ve ulaştırma hizmetlerinin durdurulması ile diplomatik ilişkilerin kesilmesi gibi silahlı kuvvet kullanımı gerektirmeyen önlemlerin uygulanmasına ilişkindir.¹⁷

42. madde silahlı kuvvetlerin kullanımı konusunu içermektedir. Buna göre; Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden oluşturulması için hava, deniz ve kara kuvvetleri aracılığıyla gerekli gördüğü her türlü girişimde bulunma yetkisine sahiptir.¹⁸

43. maddenin 1. fıkrasına göre devletler, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması için BM'ye askeri yardımda bulunma konusunda anlaşma yaparlar.¹⁹ Ancak söz konusu devletler bu tür bir yardımda bulunmazlarsa 42. maddenin bir zorlayıcılığı kalmamaktadır.

46. madde ise bir "kurmay komite" nin oluşturulmasına ilişkindir ve söz konusu komite, Güvenlik Konseyi ile birlikte hareket etmektedir.²⁰

Sorunlar karşısında ilk aşamada harekete geçilmemesinin nedeni, anlaşmanın barışçı yollarla tarafların kendi

⁸ Popüler Tarih, Eylül 2005, Sayı 61, s.35

⁹ A.g.e. s.35

¹⁰ A.g.e. s.35

¹¹ UN Charter

¹² UN Charter

¹³ A.g.e.

¹⁴ A.g.e.

¹⁵ A.g.e.

¹⁶ A.g.e.

¹⁷ A.g.e.

¹⁸ A.g.e.

¹⁹ A.g.e.

²⁰ A.g.e.

aralarında sağlanmasını beklemek içindir. Ayrıca alınan her kararın mutlaka hukuki bir dayanağı olmalı ve bunun için mutlaka meşru bir zemin bulunmalıdır.

Karar alma mekanizmasının işleyişinde en önemli engel ise Güvenlik Konseyi'nin 5 daimi üyesine tanınmış olan "veto yetkisi" dir. BM global düzeyde bir örgüt olsa da, esasen "savaş galiplerinin oluşturduğu bir örgüttür" ve bu durum Güvenlik Konseyi'nde oldukça belirgindir. Bundan dolayı söz konusu üyelerin arasındaki çıkar çatışmaları, sorunları çoğu kez farklı boyutlara taşıyabilmekte, çözümü geciktirebilmekte, hatta bazı durumlarda meseleleri daha da çıkmaza sokabilmektedir. Özellikle 11 Eylül sonrası dönemde BM Güvenlik Konseyi, ABD ve İngiltere'nin tek taraflı dış politika anlayışları nedeniyle çok ciddi bir yönetim-meşruiyet kriziyle karşı karşıyadır.

Bölgesel Nitelikli Örgütler ve Çatışma Çözümü

BM Kurucu Antlaşması'nın 8. bölümü bölgesel düzenlemelerle ilgilidir. Böylece BM Güvenlik Konseyi ile bölgesel nitelikli örgütleri kuran antlaşmalar arasındaki yetki çatışmalarının önüne geçilmesi ve bölgesel teşkilatlara bir takım sorumluluklar verilerek Güvenlik Konseyi'nin yoğunluğunun azaltılması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda söz konusu bölümde 3 madde kaleme alınmıştır.

52/1; bölgesel nitelikli bir anlaşmazlığın mevcut olması durumunda sorunun, BM'nin amaç ve ilkeleriyle çatışmaksızın bölgesel teşkilatlar çerçevesinde çözülebilmelerini öngörmektedir.²¹

52/2'ye göre bölgesel antlaşmaları yapan ülkeler, bölgesel nitelikte bir sorun yaşıyorlarsa, sorunu BM Güvenlik Konseyi'ne götürmeden barışçıl yollarla kendi aralarında çözmek için gayret gösterirler.²² Buna göre bölgesel teşkilatları oluşturan üye devletlere yetki verilmektedir.

52/3; Güvenlik Konseyi'nin sorunların kendisine gelmeden çözülebilmesi için bölgesel kuruluşları ve devletleri teşvik etmesiyle ilgilidir.²³ Burada Güvenlik Konseyi ile bölgesel antlaşmalar arasında bir yetki paylaşımı ve hiyerarşi kurulmaktadır.

52/4'e göre söz konusu hükümler, antlaşmanın 34. ve 35. maddelerinin uygulanmasına engel değildir.²⁴ Bu maddeler, Güvenlik Konseyi'nin araştırma grupları oluşturup, üye devletlerin Güvenlik Konseyi'ne başvurularıyla ilgilidir. Kısaca burada da Güvenlik Konseyi'nin hiyerarşisi görülmektedir.

53. maddeye göre, Güvenlik Konseyi zorlayıcı bir tedbire başvuracaksa bazen bunu bölgesel bir teşkilattan da

talep edebilir.²⁵ Ancak Güvenlik Konseyi'nin izni olmadan hiçbir bölgesel teşkilatın zorlayıcı bir tedbire başvurusu mümkün değildir. Bunun tek istisnası düşman devletin saldırı siyasetine başvurusu durumunda, Güvenlik Konseyi'nin yeterli çalışmaları yapana dek, bölgesel teşkilatın saldırıyı durdurmak amacıyla zorlayıcı bir tedbire başvurusudur.

54. maddeye göre Güvenlik Konseyi daima bölgesel teşkilatlardan ve söz konusu teşkilatların kurucu antlaşmalarından haberdar edilmelidir.²⁶

Kurucu antlaşmanın 103. maddesine göre de ülkelerin bölgesel teşkilatları oluştururlarken girmiş oldukları yükümlülükler, BM Kurucu Antlaşması ile çakışırsa BM'nin yükümlülükleri daha ön planda bulunmaktadır.²⁷

NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) ve Çatışma Çözümü

Soğuk Savaş'ın ilk örgütlü askeri bloğu olan ve Batı'nın güvenlik ile savunmasından sorumlu örgüt olarak oluşturulan NATO açısından güvenlik, yeni dönemde bölgesel bir savunmadan ziyade, alan dışı müdahaleden kaçınmayan bir anlayışa dönüşmüştür.²⁸

Alan dışı müdahale sorunu aslında ilk kez 1958 Lübnan müdahalesi sırasında tartışılmaya başlanmıştır. 1980'li yılların başında ise ABD'nin Orta Doğu'daki girişimlerinin, Batı'nın savunması açısından önemli olduğu ve bu nedenle de ittifakın, bu türden girişimlere destek vermesi gerektiği şeklindeki talebiyle yeniden gündeme gelmiştir.²⁹ Buna karşın Avrupalı müttefikler ise kurumsal bir yükümlülük almaya yanaşmazken, gelişmelere göre tavır alma siyasetini benimsemişlerdir.

Küresel terörizm tehdidine karşı özellikle Güney ve Orta Asya ile Orta Doğu ve Kuzey Afrika'dan yayılan istikrarsızlık karşısında üyelerinin güvenliğini sağlamak için dışı odaklı politikalar izleyen NATO'nun Balkanlardaki ve Afganistan'daki girişimleri bunun açık bir göstergesi olmuştur.³⁰

Kuruluşun en yetkili karar organı Kuzey Atlantik Konseyi'dir. Konsey'de kararlar oybirliği ile alındığından teorik olarak her üyenin veto yetkisi bulunmaktadır.³¹

NATO'daki karar mekanizmasının ilk aşaması farklı düzeylerde ve düzenli olarak yapılan danışma faaliyetlerinden oluşmaktadır. Söz konusu danışma faaliyetleri siyasi ve askeri konularla sınırlı olmadığı gibi yalnızca NATO alanı ile de sınırlı değildir.

Üye ülkeler arasında uzlaşının oluşturulabilmesi, gerek

²¹ A.g.e.

²² A.g.e.

²³ A.g.e.

²⁴ A.g.e.

²⁵ A.g.e.

²⁶ A.g.e.

²⁷ A.g.e.

²⁸ Ufuk Tepebaş'ın " Soğuk Savaş ve 11 Eylül Sonrası Uluslararası Sistemdeki Değişimin Güvenlik Algılamalarına Etkisi ve Türkiye" adlı makalesi, www.tasam.org, Haziran 2006, s.5

²⁹ Popüler Tarih, Haziran 2004, sayı 46, s.47

³⁰ ABD Dış Politika Gündemi, R. Nicholas Burns'un "NATO Temel İttifakımız Olarak Kalacaktır" adlı makalesi, Haziran 2004, s.3

³¹ Popüler Tarih, Haziran 2004, sayı 46, s.35

danışma mekanizmasının işletilmesine gerekse üyelerin sahip oldukları koşulların dikkate alınarak tüm üyelerin destekleyebilecekleri kararların alınmasını sağlamaktadır. Karar aşamasında üyelere herhangi birisinin itirazını dile getirmemesi durumuna “sessizlik süreci” adı verilmektedir.³² Yukarıda da belirtildiği gibi sessizlik süreci bir başka ifade ile her üyenin karar alma sürecinde “veto hakkı”na sahip olduğu anlamına gelmektedir.

4 Nisan 1949’da imzalanan Kuzey Atlantik Antlaşması’nın 1. maddesi uyarınca taraflar, BM Şartı’nda ortaya konduğu üzere, taraf olabilecekleri herhangi bir uluslararası anlaşmazlığı, uluslararası barışı, güvenliği ve adaleti tehlikeye atmadan barışçıl yollarla çözmeyi ve uluslararası ilişkilerinde BM’nin amaçlarına aykırı olacak şekilde güç kullanımını ya da tehdidinden sakınmayı taahhüt etmektedirler.³³

Antlaşmanın 5. maddesine göre üyelere herhangi birisine karşı Kuzey Amerika’da ya da Avrupa’da girişilecek askeri bir saldırı, örgütün tüm üyelerine yapılmış sayılır ve bu tür bir durumda üye ülkeler, BM Şartı’nın 51. maddesine göre bireysel ya da ortak savunma haklarını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için silahlı kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere gerekli görülen müdahalelerde bulunarak saldırıya uğrayan taraf ya da taraflara yardımda bulunurlar.³⁴ Kuzey Atlantik İttifakı’nın söz konusu maddesi, 11 Eylül saldırılarının ardından ilk kez işletilerek bu konudaki kararlılık gösterilmiştir.

Herhangi bir saldırı ve bunun sonucunda alınan tüm önlemler derhal Güvenlik Konseyi’ne bildirilir ve G. Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak için gerekli önlemleri alır ve böylece tarafların almış oldukları önlemlere son verir.

7. maddeye göre; antlaşma, BM üyesi olan tarafların BM Şartı uyarınca sahip oldukları hak ve yükümlülüklerini ya da Güvenlik Konseyi’nin uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasına yönelik temel sorumluluğunu herhangi bir şekilde etkilememekte ve etkilediği şeklinde de yorumlanmamaktadır.³⁵

12. maddeye göre ise antlaşma 10 yıl yürürlükte kaldıktan sonra ya da herhangi bir tarihte, tarafların herhangi birinden talep geldiği takdirde Kuzey Atlantik Bölgesi’nde barış ve güvenliği etkileyen faktörleri, BM yasası uyarınca uluslararası barış ve güvenliği korumak amacıyla yapılan evrensel ve bölgesel düzenlemeleri de göz önünde bulundurarak antlaşmanın gözden geçirilmesi amacıyla görüşmelerde bulunabilirler.³⁶

1995 yılında Bosna’da BM’nin vermiş olduğu yetkiyle görev alan NATO’nun 1999’daki Kosova müdahalesinde bu türden bir yetkiden yoksun olması, gerek coğrafya

gerekse amaçlar bakımından alan dışı müdahale sorununu gündeme getirmiştir. 1999’da kabul edilen Yeni Stratejik Konsept ile, üyeleri tehdit edecek etnik ve dinsel çatışmalar ile terörizm, örgütün müdahale edeceği yeni alanlar olarak belirlenmiştir.³⁷

NATO’nun 21. yüzyıl güvenlik ve savunma konseptinin özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür; “Transatlantik bağların korunması, etkin askeri kapasitenin korunması, Avrupa güvenliğinin NATO ile paralel olarak geliştirilmesi, bölge dışında ortaya çıkan krizlere müdahale edilmesi ve çatışmalara karşı barışçı çözümler, işbirliği, ortaklık ve diyalog, genişlemenin sürdürülmesi, silahlanma, silahsızlanma ve silahların yaygınlaştırılmasında sorumluluk alma.”³⁸

Uluslararası Örgütlerin Sorunlar Karşısında Başarılarını Ya da Başarısızlıklarını Etkileyen Faktörler

Uluslararası örgütler, çatışma çözümünde kendilerine yardımcı olacak normatif kuralların yer aldığı kurumsal yapıyı oluşturabilmeli ve uluslararası siyasal sistemdeki mevcut güç merkezlerini bünyelerinde toplayabilmelidirler. Aksi takdirde bu durum örgütlerin, çatışmaların çözümüne yönelik yaklaşımlarını olumsuz etkileyebilir. Söz konusu koşul, örgütlerin çatışma çözümünde başarılı olabilmeleri için gerekli ancak yeterli de değildir. Nitekim BM bu türden gerekli şartlara sahip olmakla birlikte, bazı durumlarda istenen başarıyı elde edememektedir. Bunun en temel nedeni, uluslararası siyasal sistemdeki güç dengesini oluşturan tarafların, farklı çıkarlar ve algılamalar nedeniyle gereken işbirliğini gerçekleştiremeleridir.

Uluslararası örgütlerin sorunlara yaklaşımları her şeyden önce etkin, yapıcı ve rasyonel olmalıdır. Bu nedenle örgütlerin, sorunların çözümünde önceliği barışçıl stratejilere vermeleri gerekmektedir. Sorunların taraflar arasında müzakere edilerek çözüme bağlanması öncelikli yöntemlerden olmalıdır. Örgüt üyelerinin, sorun ve tehdit tanımlı konusunda ortak bir görüşte birleşmeleri, bir başka ifade ile örgüt üyeleri arasında tam bir uzlaşının sağlanması söz konusu örgütün mevcut sorun karşısında etkin bir rol oynamasını ve çözüme yönelik olarak taraflar arasında uzlaşma sağlanmasını kolaylaştırmaktadır.

Örgütlerin ikna kapasiteleri ve güvenilirlikleri, sorunlar karşısındaki etkinliklerini doğrudan etki etkilemektedir. Örgütün tarafları uzlaştırmada objektif olması ve kapasitesini aşacak vaatlerde bulunmaması son derece önemlidir. Ayrıca bir sorunun çözümünde izlenecek politikaların, tarafların yararına sonuçlar doğuracağına ilişkin göstergeler de söz konusu soruna taraf ülkelerin ikna edilmesinde gerekli unsurların başında gelmektedir.

³² a. g. m, s.37

³³ Paul R. Viotti, Mark V. Kauppi, International Relations and World Politics, 2nd Edition, Prentice-Hall International (UK) Limited, London, 2001, s.207

³⁴ NATO’nun Mayıs 1991’de Brüksel’de gerçekleştirilen Savunma Planlama Komitesi Toplantısı sonrasında İttifak açısından alan içi- alan dışı ayrımının ortadan kalktığı yani resmi olarak da ittifakın alan dışı müdahalelerde bulunabilecek bir konuma geldiği görülmektedir.

³⁵ Viotti, s.208

³⁶ A.g.e. s.209

³⁷ Popüler Tarih, Haziran 2006, sayı 46, s. 47

³⁸ Beril Dedeoğlu, Uluslararası Güvenlik ve Strateji, İstanbul: Der’in Yayınları, s. 240

Örgütler, anlaşmazlıklar karşısında yeni öneriler geliştirerek taraflar arasında uzlaştırıcı roller oynayabilmelidirler. Sorunların başka boyutlara taşınması her ne kadar tarafların rekabetini tamamıyla ortadan kaldırmasa da sorunlu ülkeler arasında ticaretin ve turizmin geliştirilmesi ya da ortak bir altyapı çalışması başlatmak suretiyle taraflar arasında karşılıklı bir bağımlılık yaratılması çözüme yönelik etkin sonuçlar doğurabilmektedir. Bu da örgütün arabuluculuk ve uzlaştırıcılık konusunda etkin politikalar izlenmesini kolaylaştırmaktadır.

Örgütlerin, sorunların çözümüne yönelik olarak barışçıl ekonomik yöntemler kullanmaları da büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda tarafların ekonomik açıdan ödüllendirilmesi, sorunların çözümüne doğrudan etki edebilmektedir.³⁹ Ancak buradaki ekonomik ödüllendirme taraflardan birisinin ekonomik olarak cezalandırılması anlamına geliyorsa, söz konusu örgütün barışçıl bir politika izlediğini söylemek mümkün değildir.⁴⁰

Bazı durumlarda ise örgütlerin yeterli caydırıcılığı sağlamaları ve yaptırım mekanizmalarını yeterli derecede devreye sokabilmeleri gerekmektedir. Böylece söz konusu sorunların büyümesi ve sıcak çatışmalara varması engellenebilir. Örgütlerin almış oldukları kararların, sorunlar karşısında izlemiş oldukları politikaların, uluslararası hukuk'a ve kurucu antlaşmalarına aykırı olmaması gerekmekte ve bu durum söz konusu örgütlerin meşrulukları açısından da büyük önem taşımaktadır.

Öte yandan sorunların nitelikleri, tarafların bu sorunları dış politika amaçları çerçevesinde hangi kategorilere koydukları da çözüm açısından son derece önemlidir. Sorunların, tarafların biri ya da tamamı açısından hayati önem taşıması ve iç kamuoyu baskısı nedeniyle çözüme yönelik tavizlerin verilememesi sorunları çıkmaza sokabilmektedir. Örneğin İsrail-Filistin arasındaki sorunların başında gelen Kudüs'ün statüsü, İsrail-Suriye arasındaki Golan Tepeleri Sorunu, Hindistan-Pakistan arasındaki Keşmir ya da Türkiye-Yunanistan arasındaki Kıbrıs ve Ege Sorunları yukarıda sıralanan nedenlerden ötürü bir türlü çözüme kavuşturulamamış sorunlardır.

Ülkelerin kapasiteleri, sahip oldukları araçlar, izledikleri stratejiler ve beklentiler de sorunların çözümünü doğrudan etkilemektedir. Örneğin, soruna taraf olan ülkelerden birisinin zengin enerji kaynaklarına ya da nükleer silahlara sahip olması o ülkeye önemli bir avantaj kazandırmaktadır. Bu sayede gerek bölge ülkeleri gerekse dış güçler üzerinde ciddi bir itibar sağlaması muhtemel olan söz konusu ülke, bu durumu kendi lehine bir takım ekonomik ve politik avantajlar sağlama konusunda bir koz olarak kullanabilmekte, bu durum ise uluslararası kuruluşların bazı konularda tavizler vermelerini gerektirmektedir.

Enerji konusunda faaliyet gösteren uluslararası örgütlere daha kapsamlı yetkilerin tanınması, bu alandaki sorunların çözümü açısından son derece önemlidir. İyi niyetli ve işbirliği halindeki uluslararası çabalar, azalmakta olan kaynakların gündeme getirilmesini ve tasarruflu teknolojilerin kullanımını da sağlayabilir. Öte yandan nükleer silahlanmanın azaltılması ve zamanla bu konudaki silahlanma programlarının durdurulması, denetimler konusunda da devletlerin iyi niyet çerçevesinde işbirliğine yanaşmaları ve bu doğrultuda bölgesel ve uluslararası örgütlerle gerekli diyalogların kurulabilmesi söz konusu örgütlerin, sorunların çözümündeki başarılarını ya da başarısızlıklarını doğrudan etkileyecektir.

Öte yandan örgütleri oluşturan kurucu antlaşmaların ilgili hükümlerinin farklı nedenlerle (çatışan çıkarlar, veto vb.) gerektiği biçimde uygulanamaması sorunların çözümünü daha da zorlaştırmaktadır. Son olarak sorunların çözümünün ya da çözümsüzlüğünün bölgesel ve küresel dengelere nasıl yansıtacağı da göz önünde bulundurulması gereken bir diğer önemli husustur.

Temel Sorunlar Karşısında Uluslararası Örgütler

Keşmir Sorunu

“Cennet Vadi” olarak da bilinen ve önemli devletlerle sınırlara sahip olması dolayısıyla stratejik önemi büyük olan Keşmir'in Hindistan ile Pakistan arasında sorun olması, tarafların iki ayrı devlet olarak ortaya çıkış süreçleri yakından ilgilidir.⁴¹

Sorunun ortaya çıkışında şüphesiz İngiltere'nin bölgedeki politikalarının da önemli bir etkisi bulunmaktadır.⁴² 1947 yılında eyaletin Hindu valisi, ağırlıklı olarak Müslümanlardan oluşan bölge halkının Pakistan'a katılma taleplerine karşın, Hindistan'a katılma kararı almıştır. Keşmir'in büyük çoğunluğunun Müslüman olması dolayısıyla tercihini Pakistan'dan yana kullanma olasılığının bir hayli fazla olması Hindistan'ın Güvenlik Konseyi'nin plebisit kararına yaklaşmamasının en temel nedeni olmuştur. Başlangıçta sorunun BM'ye götürülmesini kabul etmeyen Hindistan, 1 Ocak 1948'de Keşmir Sorunu'nu BM gündemine taşımış ancak bu kez Pakistan bölgedeki Hindistan işgaline barışçıl bir çözüm getirilemeyeceği gerekçesiyle ordusunu harekete geçirmiştir.⁴³

Çatışmaların yoğunlaşması üzerine BM Güvenlik Konseyi bölgede bir komite oluşturmuş ve almış olduğu kararlar tarafları, durumu ağırlaştırıcı davranışlardan kaçınmaya ve bölgede plebisit yapılmasını kabul etmeye davet etmiştir. Her iki ülkenin de teklife olumlu yaklaşmalarına karşın, birbirlerinden, bölgedeki askerlerini çekme isteklerinde bulunmaları üzerine görüşmeler yeniden çıkmaza girmiş ve karşılıklı güvensizlik, BM kararlarının uygulanmasını engellemiştir.

³⁹ Dış yardım, belirli projelerin desteklenmesi, yeni ekonomik kaynakların kullanıma kazandırılması, yeni ticaret yollarının yaratılması, hibe yardımları ve teşhizat yardımları en yaygın ekonomik ödüllendirme türleridir.

⁴⁰ Boykot ve ambargo ise ekonomik cezalandırma türleri olmaktadır.

⁴¹ Asya'nın merkezinde yer alan Keşmir'in kuzeyinde Afganistan ve Çin H. C. batısında Pakistan, güneydoğusunda Hindistan yer almaktadır. Ayrıca Keşmir'in Doğu Türkistan'a (Uygur Özerk Bölgesi) ve Tibet'e yakın bir bölgede yer alması gözden kaçırılmaması gereken bir başka ayrıntıdır.

⁴² Uzun bir dönem İngiltere'nin sömürgeci altında bulunan İngiliz Hint İmparatorluğu'nun Hindistan ve Pakistan olarak ikiye ayrılmasının ardından Alt kıta, Hindular, Müslümanlar ve bağımsız prenslikler şeklinde bölünmüştür.

⁴³ Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhtittin Ataman, Dünya Çatışma Bölgeleri, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.662

Pakistan 1962 ve 1963 yıllarında Hindistan'a rağmen sorunu BM Güvenlik Konseyi'ne götürmüş, ancak SSCB'nin baskıları sonucu plebisit konusunda bağlayıcı bir kararın çıkması engellenmiş ve BM raporunda yalnızca ateşkes yapılması hususu ifade edilmiştir. Her iki ülkenin de Soğuk Savaş döneminde farklı bloklarda yer alması ve bölgenin stratejik önemi sorunun çözümünü zorlaştıran unsurlar olmuştur. Hindistan'ın Bağlantısızlık Hareketi'ne olan ilgisini "Keşmir Sorunu" na ilişkin olarak buradaki ülkelerin desteklerine olan ihtiyacı ile açıklamak mümkündür. Plebisit isteklerine karşı çıkan Hindistan'ın buna cevabı 1964 yılının Aralık ayında Keşmir'i ülkenin ayrılmaz bir parçası ilan etmek olmuştur.⁴⁴

Hindistan söz konusu sorunla ilgili olarak Bağlantısızlar Hareketi'nin desteğini alırken, kongredeki partinin sosyalist içerikli bir programa sahip olması bu ülkeyi SSCB'ye yaklaştırmakla birlikte, ABD ile SSCB arasında denge politikasının başarıyla izlendiği görülmüştür. Pakistan ise ABD'ye yakın politikalar izlerken, Bağdat Paktı'nın kurucuları arasında yer almıştır. Ancak Pakistan'ı SSCB'ye karşı destekleyen ABD, bu ülkeye Hindistan karşısında aynı derecede bir destek sağlamamıştır. Pakistan'ın Çin ile olan yakın ilişkileri, ABD'nin belli zaman dilimlerinde Hindistan'a yakın olmasına neden olmuştur.⁴⁵ Ancak 1970'li yılların başlarında ABD'nin Çin ile yakınlaşması ve Vietnam'dan kurtulması Pakistan'a olan desteğin artmasını da beraberinde getirmiştir.

SSCB'nin arabuluculuğu sonrası Taşkent'te bir araya gelen iki ülkenin toplantısı 10 Ocak'ta yayınlanan Taşkent Deklarasyonu ile sona ermiştir.⁴⁶ Söz konusu deklarasyona karşın, sorunlar çözüme kavuşturulamamıştır. 1971'de Hindistan, SSCB ile Barış, Dostluk ve İşbirliği Antlaşması imzalamış ve BM Güvenlik Konseyi'nde SSCB'nin desteğini almıştır. 1977 genel seçimlerinde ise Keşmir, Hindistan'ın bir eyaleti olarak bu ülkeye katılırken⁴⁷ SSCB'nin Afganistan'ı işgali ve İran İslam Devrimi, ABD'nin Pakistan'a olan yaklaşımını değiştirmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle SSCB'nin desteğini yitiren Hindistan, ABD ve Batı ile yakın ilişkiler kurmaya çalışmıştır.

Soğuk Savaş döneminde Keşmir Sorunu üzerinde söz sahibi dış güçler doğal olarak ABD ve SSCB olmuşlardır. Dolayısıyla BM'nin sorun üzerindeki doğrudan etkisi son derece sınırlı olmuştur.

Son dönemde Keşmir'deki en önemli sorunları, bağımsızlık için mücadele eden mücahit grupların varlığı, Pakistan'ın bu gruplara verdiği destek ve Hindistan'ın burada gerçekleştirdiği insan hakları ihlalleri şeklinde sıralamak mümkündür. 11 Eylül'ün ardından Hindistan, bölgedeki ayrılıkçı gruplara karşı askeri operasyonlarını hızlandırmıştır. Ayrıca her iki ülke birbirlerini dengelemek

doğrultusunda kendi güçlerini artırmak amacıyla doğrudan nükleer silahlanmaya yönelmişlerdir. Dolaylı olarak ise her iki ülkenin ittifak oluşturma çabasında oldukları görülmektedir. Hindistan ve Pakistan'ın nükleer silahlara sahip olmaları BM Güvenlik Konseyi başta olmak üzere arabuluculuk yapabilecek diğer aktörlerin işlerini zorlaştıran bir diğer unsurdur. G-8 üyeleri de nükleer denemelerde bulunan her iki ülkeyi de açık bir biçimde eleştirmektedirler.⁴⁸

Hindistan'ın Keşmir üzerinde egemenliğini tam anlamıyla meşrulaştıramaması sonucu bölgede iç savaş devam etmekte, Pakistan'ın ayrılıkçı gruplara sağladığı desteğin yanı sıra Hindistan'ın da bölgede sert tedbirler alması sorunun çözümünü daha da zorlaştırmaktadır. BM'nin bölgede plebisit yapılmasına ilişkin önerisi ise Hindistan tarafından sürekli olarak reddedilmektedir. Hindistan, çok sayıda etnik grubu bünyesinde barındıran bir ülkedir ve ülkenin bütünlüğünün korunması için bağımsızlık yönündeki talepler karşısında kesinlikle taviz verilmemektedir. Hindistan ile Pakistan arasında geçmişten süregelen karşılıklı güvensizlik, tarafların soruna dış politika amaçları çerçevesinde hayati çıkar gözünüyle bakmaları karşılıklı tavizlerin verilmesini de zorlaştırmaktadır. Ayrıca verilebilecek tavizlerin iç kamuoyuna nasıl yansıtacağı da sorunun çıkmazlarından. Global sistemin karmaşık karşılıklı bağımlılığa dayalı yapısından dolayı BM içindeki görüş ayrılıkları, örgütün arabulucu rolü oynamada başarısız olmasına neden olmakta ve bağlayıcı bir kararın alınmasını zorlaştırmaktadır.

Ruanda Sorunu

Etnik farklılıkların çatışmaları beraberinde getirdiği ülkelerden biri olan Ruanda, yönetimdeki imtiyazlı konumunu kaybetmek istemeyen Tutsi azınlık ile nüfusun büyük bir bölümünü oluşturan ve yönetimde söz sahibi olmak isteyen Hutu halkı arasında yaşanan çatışmalarla gündeme gelmiş ve sonrasında katliamlar ülkesi olarak anılmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra ülkenin coğrafi açıdan istikrarsız bir bölgede yer alması, bölgesel ve bölge dışı güçlerin sorunu kendi çıkarları doğrultularında yönlendirmeleri sonucu ülkede büyük zayıfların görülmesi kaçınılmaz olmuştur.

Tarihte de sıcak çatışmaların yaşandığı Ruanda'da asıl çatışmalar 1990'da görülmeye başlamış, ülke ciddi bir iç savaşa sürüklenirken, Tanzanya'nın arabuluculuğu ile imzalanan ateşkes anlaşması ise kısa sürmüştür. BM Güvenlik Konseyi'nin 5 Ekim 1993 tarihli ve 872 sayılı kararıyla Kanada, Fransa ve Belçika askerlerinden oluşan barış gücü bölgeye gönderilmiştir.⁴⁹

İstikrarın sağlanmaya çalışıldığı bir ortamda Ruanda ve Burundi'nin devlet başkanlarının da içinde bulunduğu bir uçağın başkent Kigali üzerinde düşürülmesini takip

⁴⁴ Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 13. Baskı, İstanbul: Alkım Yayınevi, s.662

⁴⁵ ABD, Çin Halk Cumhuriyeti ile Hindistan arasında 1962 yılında silahlı çatışmaya dönüşen mücadelede Hindistan'ı desteklemiş, bu ülkeye ekonomik ve teknik yardımlarda bulunmuştur.

⁴⁶ Deklarasyona göre, her iki taraf da kuvvetlerini çatışmaların başladığı 5 Ağustos 1965 tarihinden önceki sınırlara çekmeyi, anlaşmazlıkları barışçı yollardan çözmeyi, birbirlerinin iç işlerine karışmamayı, birbirlerinin aleyhine propaganda yapmamayı ve iki ülke arasında çok taraflı ilişkileri geliştirmeyi kabul etmişlerdir.

⁴⁷ İnat, s. 666

⁴⁸ Ancak söz konusu iki ülkenin silahlandırılmasında özellikle ABD ve Rusya'nın önemli rolleri bulunmaktadır.

⁴⁹ Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman, Dünya Çatışma Bölgeleri, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.406

eden süreç içerisinde ordu birlikleri ve paramiliter Hutu güçlerin gerçekleştirdikleri soykırımda çoğunluğunu Tutsilerin oluşturduğu 1 milyona yakın insan hayatını kaybetmiştir. Söz konusu katliamı araştırmak üzere BM bünyesinde oluşturulan soruşturma komisyonları ile BM Güvenlik Konseyi'nce oluşturulan Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi, katliamda paramiliter Hutu güçlerin, politikacıların ve bürokratların aktif olarak; Fransa, Belçika ve BM'nin ise pasif anlamda sorumlulukları bulunduğu sonucuna varmıştır.⁵⁰

Güvenlik Konseyi'nde gerekli uzlaşmanın sağlanamaması dolayısıyla bölgedeki çatışmaları sona erdirebilecek bir BM Barış Gücü'nün Ruanda'ya gönderilmesi mümkün olmamıştır.⁵¹ Dış güçlerin kendi çıkarlarını ön planda tutan politikaları nedeniyle, Ruanda'daki iç savaş ve katliamlar sürmüştür. Ülkede konuşlanan az sayıdaki BM askeri, kendilerine sığınan mültecileri dahi koruyamamıştır.⁵² 1994'te ülkenin büyük bölümünü kontrol altında tutan muhalif Hutuların oluşturduğu FPR (Front Patriotique Rwandais), 19 Temmuz'da iç savaşın sona erdiğini ve Tutsiler ile Hutulardan oluşan bir geçiş dönemi hükümeti kurulduğunu duyurmuştur.⁵³

Yeni hükümetin önündeki en ciddi sorunlar, ülkedeki güvenliğin yeniden tesis edilmesi, mülteci konumuna düşen halkın geri döndürülerek ihtiyaçlarının karşılanması ve Hutular ile Tutsiler arasındaki düşmanlığın sona erdirilmesi olmuştur. BM'nin soykırım konusunda olduğu gibi mültecilerin geri dönüşü konusunda da başarılı olduğunu söylemek güçtür.⁵⁴ Ancak şu hususu da gözden kaçırmamakta yarar vardır ki; Afrika, günümüzde halen devam etmekte olan çatışmaların birçoğunu bünyesinde bulunduran bölgelerin başında gelmektedir. Söz konusu bölgede işbirliği yapılabilecek nitelikte etkin bölgesel kuruluşların bulunmaması, BM açısından önemli bir dezavantaj oluşturmakta ve kalıcı çözümlerin sağlanması bir hayli zor olmaktadır.

Bölgede barışın sağlanması konusunda etkin bir rol oynayamayan BM Güvenlik Konseyi, buna karşın soykırım suçlarının adaletli bir biçimde yargılanması amacıyla tarafından Ruanda için bir Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulmasına vesile olmuştur.⁵⁵

Savaş sırasında yaşanan soykırımın Ruanda'daki iki halk arasında açmış olduğu güvensizlik kalıcı barışın önündeki en büyük engellerden birisidir. Bir diğer engel ise mülteci sorununun kalıcı bir çözüme kavuşturulamasıdır. Söz konusu sorun, Ruanda'nın başta Kongo Demokratik Cumhuriyeti olmak üzere bölge ülkeleriyle de ilişkilerini olumsuz etkilemektedir.

Ruanda'da çatışmaların sona erdirilmesi ve kalıcı bir barışın tesis edilmesi konusunda başta BM olmak üzere

uluslararası camianın etkin üyelerine de önemli sorumluluklar düşmektedir. Bu ülkelerin ve BM'nin bölgede barışçıl politikaları teşvik etmeleri, arabuluculuk rolünü başarıyla uygulamaları, çatışmacı politikalar izleyen taraflara yapacakları baskılar ve bölgeye yönelik silah satışının denetim altına alınması konusunda izleyecekleri politikalar, kalıcı barışın sağlanmasında son derece önemlidir.

Kosova Sorunu

Soğuk Savaş sonrası Balkanlarda milliyetçiliğin yeniden yükselişe geçmesi, etnik anlaşmazlıkları da beraberinde getirmiştir. Kosova'daki sorunun temelinde Sırplarla kültürel ve etnik açıdan farklılık gösteren bir topluluğun, bağımsız bir ulus-devlet olma isteği bulunmaktadır. 1989 yılında Kosova'nın özerkliğinin kaldırılması üzerine Kosova Arnavutlarının buna tepkisi 1991 Eylülünde "kendi kaderini tayin" çerçevesinde gerçekleştirdikleri referandum sonrası Kosova Cumhuriyeti'ni ilan etmeleri olmuştur.

ABD, AB ülkeleri, Rusya ve bölge ülkeleri soruna kendi ulusal çıkarları doğrultularında taraf olmuşlardır. 1998'den itibaren Kosova Kurtuluş Ordusu'nun (UÇK) silahlı mücadeleye girişmesi ve bu durum karşısında Miloseviç yönetimi tarafından bölgedeki katliamların şiddetlenmesi sonrası NATO'nun müdahalesi gerçekleşmiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin kararı olmaksızın NATO'nun Yugoslavya'yı havadan bombalaması üzerine Miloseviç, barış planını imzalamayı kabul etmek zorunda kalmıştır.

BM Güvenlik Konseyi, Kosova'ya ilişkin almış olduğu 1199 sayılı karar doğrultusunda Kosova'daki durumun bölgedeki barış ve güvenliğe karşı tehdit oluşturduğunu

⁵⁰ İnat, s.407

⁵¹ Uzlaşmanın sağlanamamasındaki temel etken, ABD'nin muhalif Hutuların bulunduğu FPR'yi desteklemesi, buna karşın Fransa'nın da Hutu hükümetini desteklemesinden kaynaklanan görüş ayrılığıdır.

⁵² Bunun üzerine bölgede bulunan çok sayıda Hutu, yaşadıkları bölgeyi terk ederek komşu ülkelere sığınmış ve bu durum ciddi bir mülteci sorununu beraberinde getirmiştir.

⁵³ A.g.e. s.408

⁵⁴ Mültecilerin geri döndürülmesi konusu da birçok açıdan sıkıntılı olmuş ve bunun neticesinde Ruanda ile komşu ülkelerin ilişkileri zaman zaman gerilmiş, bu tür durumlarda BM'nin devreye girerek yatıştırıcı bir rol oynadığı gözlemlenmiştir.

⁵⁵ Bu vesileyle soykırım suçlarının yeniden yargılanması yoluyla Tutsi halkın Hutulara karşı duyduğu kinin azaltılması amaçlanmıştır.

kabul etmiş⁵⁶ ancak bazı üyelerin muhalif tutumları nedeniyle zorlayıcı önlemlere başvuramamıştır.

NATO benimsemiş olduğu “Yeni Stratejik Konsept” ile insan hakları ihlalleri ve etnik temele dayalı çatışmaların yaşandığı bölgelerde örgütün önleyici müdahalelerde bulunmasını kabul etmektedir.⁵⁷

BM'nin bölgede etkin rol oynayamaması yönünde yaklaşımlarda bulunan Çin ve Rusya, NATO'ya müdahale yetkisi verilmesine tepki gösterirlerken, NATO'nun söz konusu girişimini Yugoslavya'nın “ulusal egemenliğine” saldırı olarak tanımlamışlardır. ABD, NATO vasıtasıyla bölgedeki etkinliğini artırırken, AB'nin Ortak Dış Güvenlik ve Savunma Politikasının, bölgesel sorunların çözümünde ne denli yetersiz olduğu da açıkça görülmüştür. Sorun, AGİT ve Avrupa Konseyi'nin gündemini de meşgul ederken, sorunun barışçı yollardan, karşılıklı müzakerelerle ve Kosova'ya daha geniş bir özerklik verilmesi şeklinde çözülmesi görüşü ön plana çıkmıştır.

Türkiye ise Kosova Sorunu'nda NATO'ya tam destek verirken, Kosova'nın bağımsızlığından ziyade özerkliğinden yana görüş bildirmiş ve bölgesel istikrarın gerekliliğini vurgulamıştır.⁵⁸ Ankara'nın çekindiği bir diğer nokta Kosova'daki Arnavutların bağımsızlık hareketinin, bölgenin diğer bölümlerine sıçrama ihtimali olmuştur.⁵⁹ Türkiye, yakın çevresindeki diğer bölgelerde olduğu gibi Balkanlar'da da mevcut sınırların korunması ve bu sınırlar dahilinde bölgedeki etnik sorunların çözülmesine yönelik yaklaşımlar sergilemiştir.

BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararı Kosova'da özerk bir yönetim kurulmasını kabul ederken, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün de önemi vurgulanmıştır.⁶⁰ Yeni Sırbistan yönetiminin özellikle Batı ile kurmuş olduğu iyi ilişkiler, Kosova'nın bağımsızlığının önünde önemli bir engel teşkil etmektedir.

ABD'nin BM Güvenlik Konseyi'nde Çin ve Rusya'nın muhalefetleriyle karşılaşacağını bilmesi ve dolayısıyla NATO'yu devreye sokması, global sistemdeki liderliğine güvenerek, bölgede bu tür bir harekate girişmesini mümkün kılmıştır. NATO vasıtasıyla uluslararası kamuoyundaki muhalefetin ikna edilmesi ve uluslararası meşruiyetin sağlanması öngörülmüştür.

BM'nin soruna yapıcı bir çözüm kazandıramamasını ise G. Konseyi'nin içindeki görüş ayrılıkları ile açıklamak mümkündür. Rusya ve Çin'in muhalif tutumları nedeniyle BM Güvenlik Konseyi'nin soruna aktif olarak dahil olamamıştır.

Saldırıları 10 Haziran 1999'da Sırp kuvvetlerinin Kosova'dan çekilmesi ve uluslararası barışı koruma gücü

olan KFOR'un (Kosova Force) bölgeye yerleşmesiyle son bulmuştur.⁶¹ Türkiye de KFOR'a askeri katkıda bulunan ülkelerin başında gelmiştir.

ABD ve NATO'nun diğer büyük güçlerin desteklerini almamaları, bu olay esnasında global sistemde karmaşıklıkların yaşanmasına neden olmuştur. Öte yandan ABD'nin ve AB ülkelerinin, Sırp'ların bölgeden geri çekilişini ve mültecilerin bölgeye dönüşünü denetleyecek Kosova Barış Gücü'nde Türkiye'ye fazla bir rol vermek istemedikleri görülmüştür.⁶² Bunda şüphesiz Batılı devletlerin, Türkiye'nin bölgedeki etkinliğini daha fazla artırmasını istememelerinin etkisi bir hayli fazla olmuştur.

NATO'nun Kosova'ya yapmış olduğu müdahale, BM Şartı'nın 53 (1) maddesine aykırı bir girişim olarak nitelendirilmekte, BM Güvenlik Konseyi'nin yetki vermiş olduğuna dair açık bir ifadenin yer almadığı belirtilmektedir.⁶³ Ancak Miloseviç yönetiminin soykırıma yönelik politikaları ve G. Konseyi'nin Rusya ve Çin faktörleri dolayısıyla devreye girmesinin son derece güç olması, NATO'nun her ne kadar BM yetkisi olmasa da saldırıyı durdurmak amacıyla zorlayıcı tedbirlere başvurması hukuken antlaşmalara aykırı olsa da meşru olarak görülmüştür. Müdahale sonrası Güvenlik Konseyi'nin NATO'nun müdahalesini kınayan karar tasarısını reddettiğini de unutmamak gerekir.

Lübnan Sorunu

1975–1991 yılları arasında uzun süren bir iç savaşa sahne olan Lübnan, İsrail'in müdahalesi sonrası yine uluslararası gündemin ön sıralarında yer almaktadır. Coğrafi konumu itibarıyla dış tehditlere açık olan Lübnan'ın en büyük talihsizliklerinden biri şüphesiz Suriye ve İsrail ile sınırlara sahip olmasıdır. Başta söz konusu iki ülke olmak üzere birçok ülkenin, Lübnan'ı kendi çıkarları doğrultularında kullanmaları ve dış müdahaleler ülkedeki istikrarsızlığı kaçınılmaz kılmaktadır.

İç savaş sırasında Suriye ve İsrail tarafından işgal edilen Lübnan'da kesin ve kalıcı barış bir türlü sağlanamamaktadır. Bunun en temel nedeni, Lübnan'ın komşu devletlerle yaşadığı sorunlar ve bu devletlerin Lübnan'ın iç işlerine müdahalelerde bulunmalarıdır. Ülkenin güneyindeki otorite boşluğu, İsrail için sürekli bir tehdit oluşturmakta, Filistinli gerillalar ve Hizbullah tarafından dış desteklerle buradan İsrail'e yönelik roket saldırılarının düzenlenmesi, İsrail'in de buna karşı ağır misillemelerde bulunması ve orantısız güç kullanımı, Lübnan'ı sürekli olarak çatışmaların içine itmektedir.

Suriye'nin ülkenin kuzeyi, Bekaa Vadisi ve Beyrut başta olmak üzere bölgede asker bulundurması ve bu durumun Hıristiyan grupların tepkisine neden olması sürekli bir gerilimi de beraberinde getirmektedir.⁶⁴ Ancak bu du-

⁵⁶ Baskın Oran, Türk Dış Politikası, 2. cilt, 5. baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s.512

⁵⁷ Kemal İnat- Burhanettin Duran- Muhtinin Ataman, Dünya Çatışma Bölgeleri, 1.baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.175

⁵⁸ Bunda ülke içindeki PKK meselesinin de önemli etkisi vardır.

⁵⁹ Heinz Kramer, Değişen Türkiye, 2.baskı, Çeviren: Ali Çimen, İstanbul: Timaş Yayınları, 2001, s.229

⁶⁰ İnat, s.177

⁶¹ William Hale, Türk Dış Politikası, Çeviren: Petek Demir, İstanbul: Mozaik Yayınları, 2003, s.281

⁶² Kramer, s.230

⁶³ Richard Falk, Dünya düzeni nereye? Çevirenler: Neşenur Domaniç, Nusret Arkan, İstanbul: Metis Yayınları, 2004, s.281

⁶⁴ Beril Dedeoğlu, Orta Doğu Üzerine Nottlar, İstanbul: Derin Yayınları, 2002 s.101

rum 1989 tarihli Taef Askeri Antlaşması'na dayanmakta⁶⁵ ayrıca Lübnan ve Suriye arasında İsrail ile aynı zamanda barış anlaşması yapılması konusunda da bir anlaşma bulunmaktadır.⁶⁶

Lübnan'da yaşanan iç savaşta İsrail'le birlikte Suriye başrolü oynarken, bu kez Hizbullah ve söz konusu örgütü desteklediği iddia edilen İran'ın isimleri ön plana çıkmıştır. İran, 1979'daki İslam devriminin ardından Lübnan'da Şiiilerin üzerinden etki alanı oluşturma çabası içerisine girmiştir.⁶⁷

İsrail'in iki askerinin Hizbullah örgütüne kaçırıldığı iddialarının ardından bölgede yaşanan gerilimin sıcak çatışmaya dönüşmesi ve İsrail'in gerçekleştirdiği operasyon, dünya kamuoyunun gündemine oturmuştur.

G-8 ülkelerinin liderleri, bölgede yaşanan gerilimlerden Hizbullah ve Hamas'ı tutarken, Lübnan'daki durumu gözlemleyecek yeni bir uluslararası kuvvet konuşlandırılmasını talep etmiş, ancak söz konusu öneri İsrail tarafından reddedilmiştir.

Arap dünyasından gelen tepkiler ise son derece sınırlı kalmıştır. İsrail ve Hizbullah'ın çatışmalarla birbirlerini yıpratmaları bölgenin birçok ülkesince tercih edilebilir bir durum olmuştur. Şüphesiz tarafların yaklaşımlarında, örgütleri oluşturan ülkelerin bölgeye bakış açılarının, ulusal çıkarlarının ve stratejilerinin farklı olmasının önemli rolü bulunmaktadır.

Bölgedeki Filistin Sorunu, Irak'taki belirsizliğin ve çatışmaların sürmesi, ABD ile İran arasında yaşanan gerilim ve bunun yanı sıra Suriye başta olmak üzere bölge ülkelerini tehdit eden gelişmeler, bölge ülkelerinin birbirlerine karşı hasmane tutumları, silahlanma yarışı ve bölgedeki konjonktürün de buna müsait olması Lübnan'daki sorunu daha da karmaşıklaştırmaktadır. Bunda şüphesiz BM başta olmak üzere uluslararası örgütlerin bölgede aktif ve yapıcı politikalar izleyememelerinin rolü büyüktür. BM'nin bölgede barışın korunmasına ilişkin girişimlerinin sınırlı kalmasını söz konusu örgütün işleyişi çerçevesinde de açıklamak mümkündür. Bu doğrultuda, İsrail'in ABD'nin de desteğine güvenerek uluslararası örgütleri ve kamuoyunu fazlaca dikkate almaması zayıfların artmasını da beraberinde getirmiştir.

İsrail, BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın, Lübnan'a uygulanan hava ve deniz ablukasını kaldırma çağrısını reddederken, ablukanın yumuşatılmasının, BM'nin Lübnan'la ilgili 1701 sayılı kararıyla⁶⁸ ilgili yükümlülüklerinin tamamen yerine getirilmesine bağlı olduğunu belirtmiştir.

ABD ve müttefikleri İngiltere ile İsrail, BM Şartı'yla uyumlayacak biçimde güç kullanımını konusunda yasal sorumluluklardan muaf tutulmaktadırlar. Bu durum ise ABD

yönetiminin, muhtemelen Güvenlik Konseyi'nin ABD'nin güç kullanma talebini desteklediği durumlar dışında BM Şartı sistemini dikkate almamasına neden olmaktadır.⁶⁹

Kaynakça

- ABD Dış Politika Gündemi, Haziran 2004
- Armaoğlu, Fahir, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 13.baskı, İstanbul: Alkim Yayınevi
- Çam, Esat, Siyaset Bilimine Giriş, 7.baskı, İstanbul: Der Yayınları, 2000
- Dedeoğlu, Beril, Uluslararası Güvenlik ve Strateji, İstanbul: Der'in Yayınları, 2003
- Dedeoğlu, Beril, Ortadoğu Üzerine Notlar, İstanbul: Der'in Yayınları, 2002
- Falk, Richard, Dünya Düzeni Nereye? Çevirenler: Neşenur Domaniç, Nusret Arkan, İstanbul: Metis Yayınları, 2004
- Gökalp, Yıldız, Yavuz, Global Stratejide Ortadoğu, İstanbul: Der Yayınları, 2000
- Hale, William, Türk Dış Politikası, Çeviren: Petek Demir, İstanbul: Mozaik Yayınları, 2003
- İnat, Kemal, Duran, Burhanettin, Ataman, Muhittin, Dünya Çatışma Bölgeleri, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004
- Kramer, Heinz, Değişen Türkiye, 2.baskı, Çeviren: Ali Çimen, İstanbul: Timaş Yayınları, 2002
- Oran, Baskın, Türk Dış Politikası, 2. cilt, 5. baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003
- Popüler Tarih, Eylül 2005, sayı 61
- Popüler Tarih, Haziran 2004, sayı 46
- Popüler Tarih, Temmuz 2004, sayı 47
- Sönmezoğlu, Faruk, Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi, 2.baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000
- Derleyen: Sönmezoğlu, Faruk, Hazırlayanlar: Arıboğan, Ülke, Ayman, Gülden, Dedeoğlu, Beril, Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, 2.baskı, İstanbul: Der Yayınları, 2006
- Tepebaş, Ufuk, Soğuk Savaş ve 11 Eylül Sonrası Güvenlik Algılamalarındaki Değişim ve Türkiye, www.tasam.org, Haziran 2006
- Thema Larousse, Tematik Ansiklopedi
- UN Charter
- Viotti R. Paul, Kauppi V. Mark, International Relations and World Politics, 2nd Edition, Prentice-Hall International (UK) Limited, London, 2001

⁶⁵ Yavuz Yıldız Gökalp, Global Stratejide Orta Doğu, İstanbul: Der Yayınları, 2000, s.116

⁶⁶ Popüler Tarih, Temmuz 2004, sayı 47, s.41

⁶⁷ Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman, Dünya Çatışma Bölgeleri, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s. 110

⁶⁸ BM'nin 1701 sayılı kanunu; çatışmaların durması, ateşkesin ilan edilmesi, Hizbullah'ın kaçırıldığı İsrail askerlerini hemen ve koşulsuz olarak serbest bırakması, bölgede görev yapan 2 bin kişilik BM gücünün 15 bine yükseltilmesi ile Hizbullah'ın silahsızlandırılması, ülkeye hükümetin bilgi ve izni haricinde silah sokulmamasını öngörmektedir.

⁶⁹Richard Falk, Dünya düzeni nereye? Çevirenler: Neşenur Domaniç, Nusret Arkan, İstanbul: Metis Yayınları, 2004, s.289